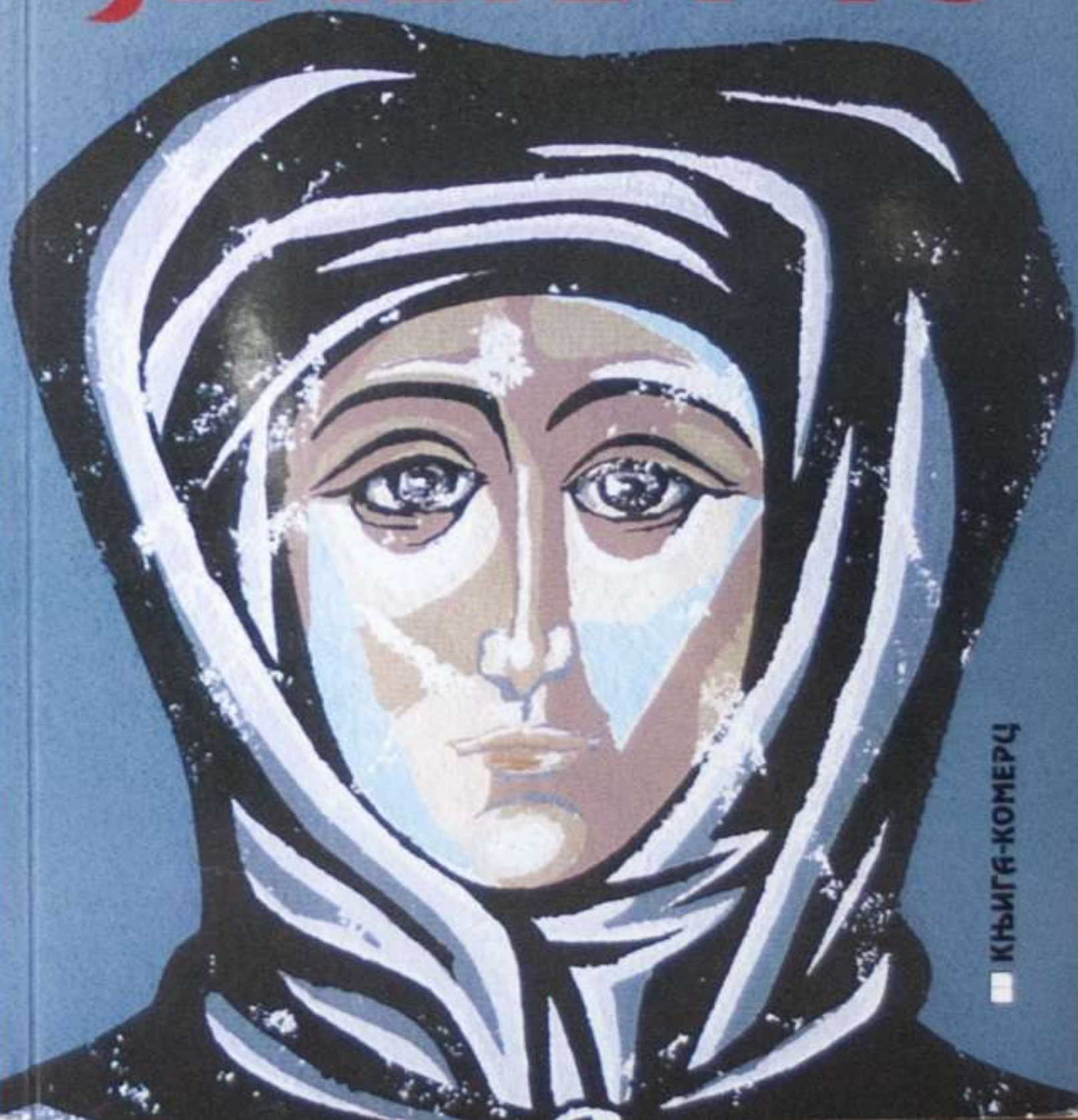

МИЛЕ КОРДИБ ЈЕЛЕНА '93

■ КЊИГА-КОМЕРЦ

Mile Kordić

JELENA '93

1

Probudili su ga bolovi u glavi. Neispavan, pokušava da se priseti u kojoj je zemlji, gradu, hotelu. Otvarajući oči prepoznaje svoj stan u Njujorku.

Zaspao je obučen u dnevnoj sobi. Zidni časovnik pokazuje da je već prošlo deset.

Na stočiću ispred njega dve prazne flaše.

- Bože moj - prošaputa pridižući se. Zar sam toliko popio?

Pođe teturajući se prema kuhinji da pripremi kafu. Uključi radio. Gromoglasna muzika udari mu u glavu, ali ga je mrzelo da se vrati i da je utiša.

Uključi automat za kafu i ode u kupatilo. Mrzelo ga je da se svlači i tušira, već samo ispljuska lice hladnom vodom.

Dok je prao zube, zagleda svoj lik u ogledalu. Nije do sada primećivao da ima toliko sedih.

- Stariš, Majkl, stariš - reče.

Visok, skladno građen, bio je otmen i u izgužvanim pantalonama i košulji. Proseca crna kosa bila je razbarušena. Na licu izuzetno pravilnih crta još nije bilo vidljivih tragova od avantura ratnog reportera i neurednog života starog neženje.

Srknuvši usput kafu vrati se u dnevnu sobu. Priđe prozoru. Napolju je padao slab sneg nošen vetrom.

Ona užasna muzika na radiju prestade. Vesti. Ne sluša ih. Neće sigurno saopštiti bilo šta novo. Ipak, profesionalno registrova da sve svetske agencije tog jutra prenose vest da su Srbi u Bosni i Hercegovini silovali 160 hiljada muslimanki.

- Sranje.

Svestan je Majkl da nema zemlje niti naroda bez psihopata koji siluju

žene. Najviše ih je, čak, u najbogatijim zemljama kao što su Nemačka i Amerika. Ali, sto šezdeset hiljada! Ne seća se silovanja takvih razmera u bilo kojoj zemlji i bilo kom ratu, a gotovo da nema svetskog ratišta na kojem nije bio.

I sam bi teško mogao da utvrdi koliko je do sada ratnih reportaža objavio. Vatreno krštenje doživeo je u Vijetnamu. Pa Kambodža, Južna Afrika, Irak. Nekoliko njegovih knjiga sa tih ratišta postale su bestseleri.

- Dođavola i s tim vražjim Srbima!

Zbog drhtavice u nogama pođe da sedne. Nogom zape za nešto. Spotače se o knjigu bačenu ispred kauča i prosu skoro pola šolje kafe po sebi.

Mučnina mu se pojača. šutnu knjigu i sede.

Zbog te knjige je i pio sinoć onako mnogo.

Niko je još, izgleda, u ruke nije uzeo. Prodaja gotovo nikakva. Ni u jednom listu prikaz o njoj nije objavljen. Džordž Raus, izdavač, hvata se za glavu. Nijedan primerak niko da poruči, razmišljao je.

- Izašao si Majkl - rekao mu je Raus. Što se mene tiče, slobodan si i možeš da radiš s drugim izdavačem.

Već mesec dana, otkad je ova knjiga o brdima izašla, Majkl ne može da se pribere.

Reportaže koje je slao u vreme američke „pustinjske oluje“ u Iraku nailazile su na izvanredan prijem. A sada, knjiga kao da nije izašla.

Nikada mu nije smetalo kad neki list „iseče“ njegovu knjigu. Žaoke kritičara znače, bar da je knjiga izazvala pažnju, a ova, čak ni njegove „dežurne“ osporavaoće nimalo nije zainteresovala. Mnogi knjižari, koji su ranije poručivali sve što objavi Majkl Mišel, nisu ni telefonom pitali za Kurde.

Nije ni sanjao da će tako brzo istrošiti svoj talenat i da će morati da se povuče u pedesetoj godini. Da je bar stvorio porodicu, da ima dece, postaojao bi neki smisao daljeg življenja. Ovako je protraćio najbolje godine po ratištima da bi u ovim godinama bio odbačen i zaboravljen.

Možda i nije imao talenta? Možda su svi njegovi uspesi bili sticaj okolnosti, a knjige su, moguće je, više tražene zbog aktuelnosti nego zbog kvaliteta.

Tokom godina u njemu se ponovo javio osećaj nesigurnosti. U detinjstvu uvek mu se činilo da drugi dečaci više vrede od njega. Imao je osećaj da ga

društvo odbacuje, izbegava, iako je u koledžu uvek bio među najboljima i svojim znanjem briljirao. Kompleksa niže vrednosti uspeo je da se oslobodi, tek kada je postao novinar i pisac. Nesigurnost mu se ponovo počela uvlačiti u svest.

Nagriza ga sumnja u sopstvenu sposobnost.

Telefon. Mrzi ga da podigne slušalicu. Nema volju ni sa kim da razgovara.

Telefon i dalje zvoni.

- Dođavola!

Podiže slušalicu.

- Halo, Majkl

- Da! Ja sam - reče bezvoljno.

Glas mu bi poznat, ali ne može da se seti ko je.

- Šta si se zatvorio, čoveče? Nije smak sveta ako ti je jedna knjiga propala!

Već se, znači, priča, pomisli, a još ne može da se seti čiji je glas.

- Ne znam. Ne osećam se najbolje.

- Hajde, trgni se, staro momče! - odječe glas iz slušalice. Još ti i ja nismo za staro gvožđe.

Tek tada shvati. Robert Dojl, glavni urednik „Posta“. Dugo se nisu videli. Verovao je da ga je i on otpisao.

-Ti si, Robi? Nisam ti glas prepoznao.

-Ja staro, momče, ja, ko bi drugi? Ja stare prijatelje ne zaboravljam kao ti.

Istina je da su prijatelji, ali je Majkl imao osećaj da ga Robert u poslednje vreme izbegava. Ne želeći da se nameće nije se ni on njemu dugo javljao.

-Pravo da ti kažem, ne znam ni sam...

- Znam, znam - prekide ga Robert. I ja imam takvih teškoća. Dolaze novi, mlađi, ali se još mi ne damo. Je li tako, staro momče?

- Više nisam baš siguran.

- Hajde, hajde, razvedri se. Skokni do mene na gutljaj viskija, ili francuski konjak. Star je 20 godina.

- Ne znam šta bi moglo da bude tako važno?

- Videćeš. Diži to staro dupe, sedaj u kola i dolazi!

- Doći ću - pristade Majkl bezvoljno i spusti slušalicu.

Dok vozi njujorškim ulicama, razmišlja o Robijevom pozivu. Sigurno će mi ponuditi nešto što niko neće, ili što je opasno pa drugi izbegavaju. Mora da mu ne ide dobro. Sigurno mu tiraž opada.

Dugo se njih dvojica znaju, gotovo čigavog života. Zajedno su ušli u novinarstvo i tada se sprijateljili. Robi je brzo shvatio da nema talenta kao Majkl, a nedostajala mu je i hrabrost bez koje se ne postaje veliki novinar i pisac, pa je svoju karijeru usmerio u drugom pravcu.

Majklu je uvek govorio:

- Ti si rasan novinar, samo treba da pišeš. Eh, kad bih ja imao tvoj talenat.

Podržavao je Majkla da istraje. Pomogao mu kad god je imao priliku, a sam je stvarao veze kakve Majkl nikada ne bi uspeo da uspostavi. Uspeo je da zadobije poverenje novinskih magnata, da uspostavi jake veze u Vašingtonu, pa, čak, i u Pentagonu. Karijeru je krunisao mestom glavnog urednika "Posta".

Robertova sekretarica Rita ga dočeka uz osmeh. Čežnju ni ovog puta nije mogla da sakrije.

- Dugo vas nema, gospodine Mišel.

- Izgleda da vam nisam bio potreban - odgovori on uz blag osmeh.

Riga ga prekorno pogleda.

- Ima ovde i onih koji uvek žele da vas vide.

- Vi ste najbolja cura koju znam.

- Uvek ste bili darežljivi na rečima.

- Ja tako i mislim. Prvom prilikom ću vas odvesti na večeru... Je li on tu?

- Šef vas očekuje, a ja ću upamtiti obećanje.

Robert, rastom znatno niži od Majkla, proćelav, prilično popunjen za svoje godine, odavao je utisak čoveka koji uvek zna šta hoće. Kad je Majkl ušao, ustao je sa srdačnim osmehom da ga pozdravi.

- Gde si, staro momče? Sto godina te nisam video! Viski ili konjak?

- Radije ću viski. Već sam ga pio.

- Nećeš, valjda opet da počneš?

Majkl se nasmeši. Još mu, nađi, nisu zaboravili ono vreme kada je bio više pijan nego trezan. To pamte, a reportaže kojima je dizao tiraže njujorških listova su zaboravili.

- Izgleda da će me to pratiti čitavog života - reče ironično.

- Prijatelj sam ti, ne bih voleo da ti se to opet desi. Nego, kako je Šenon?

Još se niste venčali?

- Nismo. Inače je dobro.

Robert nasu piće, pa pošto nazdraviše, reče:

- Slušaj, matori. Imam strašnu stvar za tebe. Ovog puta ti ni „Pulicerova“ neće izmaći.

- Ako me pamćenje ne vara do sada si mi je obećavao, bar, pet puta. Ne grizem više takve udice, Robi.

- Ovog puta je zaista nešto izuzetno.

- Da nisi rešio da izbaciš Klintona iz Bele kuće pre nego što je u nju i ušao? - nasmeja se Majkl.

- Nećemo ga isterivati, ali ćemo mu malo staviti muda u procep. Da se priseti šta je obećao. Majkl ga pogleda. Uozbilji se. Očito da je nešto značajno.

- Slušam te - reče.

- Za ovaj posao potreban je najbolji čovek, a ja boljeg od tebe ne znam.

- Hvala ti. U poslednje vreme mi se čini da ne misliš tako. Kao da si me malo izbegavao. Robert ovo preču.

- Šaljem te u Evropu. U Jugoslaviju.

Majkl se iznenadi. Očekivao je sve drugo samo ne ovo.

- Ne znam šta bi još otuda moglo da se napiše a da čitav svet ne zna?

- Tako je samo na prvi pogled. Reporter kao što si ti može. Kažem da ti „Pulicerova“ ne gine.

- Mani, Robi. Neću da prežvakavam ono što su hiljade njih već napisali.

- Polako. Samo na prvi pogled izgleda da je sve rečeno i sve napisano.

Pogledaj ovo.

Pruži mu jednu fotografiju. Grupa iznemoglih i izmučenih žena unezverenih pogleda. Majklu se učini da je to već video.

- Nekako mi je ovo poznato - reče.

- Sigurno si video na televiziji. Od sinoć je na svim kanalima. A znaš li šta je to?

- Radi se, čini mi se, o silovanim ženama.

- E, jeste, staro momče, o tome se radi.

- Šta tu ima da se piše?

- I ti još ne razumeš?

- U svakom ratu se silovalo, Robi. Silovali su i naši u Vijetnamu - pokušava Majkl da izbegne ovaj posao.

- Ali, čoveče, radi se o 160 hiljada žena i malom narodu. Kako ne razumeš? Ovako nešto istorija ne pamti. Ni Džingis ton to nije radio. U toj Bosni nema ni dva miliona muslimana, a Srbi su im silovali 160 hiljada žena. Ako je od dva miliona stanovnika polovina ženskog pola, a od toga dve trećine su devojčice i starice, računica pokazuje da je silovana, maltene, svaka žena. Da li sada shvataš sav taj užas? Hoću da to objasniš. Da pokažemo svetu kakav je taj narod, ti Srbi koji na pragu 21. veka rade ono što ni divlji Tataři nisu radili. Ti se čudiš što ti nije uspela knjiga o brdima. Šta je o njima moglo posebno da se napiše? Ništa što svet već ne zna ili nije video. A ovo do sada nije viđeno.

Majkl ćuti.

- Ništa ne kažeš?

- Nisam ubeđen da će ti priča o tim silovanjima povećati tiraž. Dve trećine Amerikanaca i ne zna gde je ta Jugoslavija, a za Bosnu nikada nisu ni čuli.

- U zabludi si. To što se sada tamo, u toj nekadašnjoj Jugoslaviji, događa može da ima nesagledive posledice za čovečanstvo.

Majkl se nasmeja.

- To je smešno - reče. toko na sudbinu čovečanstva može da utiče šaka srpskih divljaka i primitivaca?

- Šta ti uopšte o njima znaš?

- O kome?

- O Srbima.

- Mislio sam da su svi koji tamo žive Jugosloveni.

- E, sad si sve objasnio, prijatelju. Sve si sada rekao. Najveći deo čovečanstva je mislio kao i ti. Malo je ljudi u svetu znalo da se u toj Jugoslaviji prikriva najveća opasnost za čovečanstvo.

- Moram, ipak, da ti kažem da ne razumem zašto su oni opasni za čovečanstvo.

- Sve ću da ti objasnim... tod čuješ neke činjenice, sve će ti postati jasno. Reci ti meni da li je Amerika sada u prilici da izgradi novi svetski poredak?

- Mnogo okolišaš. Sipaj taj viski!

- Ne, već pokušavam da ti na najjednostavniji način objasnim taj problem. Dakle, na pragu smo 21. veka. Na istorijsku scenu stupa novi svetski poredak.

- I kakve sve to veze ima sa Srbima?

- Oni ne prihvataju sudbinu sveta.

- Pišeš li ti to scenario za naučno-fantastični film - nasmeja se Majkl.

- Samo se ti podsmevaj! Podsmevaj se, ali me pažljivo slušaj. Vidiš, najozbiljnija prepreka i budućem i sadašnjem svetskom poretku je ta, kako ti kažeš, šaka divljaka i primitivaca. U interesu civilizacije oni moraju biti ili urazumljeni ili uništeni.

- Neću plakati za njima, sigurno, ali mi, ipak, nije jasno zašto su oni smetnja novom svetskom poretku. Misliš li da oni mogu da ožive komunizam?

- Ne radi se o tome. Komunizam je mrtav. Nestao je sa istorijske scene. Ali, kad si ga već pomenuo, da ti kažem da njih ni komunizam nije mnogo promenio. Uspeli su i u njemu da se održe. Možda je prerano srušen. Trebalo je, možda, još neko vreme da prođe, ali sada je kasno. Nije, dakle, reč o komunizmu, nego o nečem drugom. Da bi novi svetski poredak, koji još valjano nije ni zaživeo, mogao da se razvija, nužna je mnogo veća tolerancija među narodima koji naseljavaju ovu našu planetu. A šta sada, prijatelju moj, najviše razdvaja ljude i narode? Šta misliš?

- Razdvaja ih mnogo šta.

- Tačno je, mnogo šta, ali postoji nešto krupno što ih razdvaja. To su, prijatelju moj, različite religije. Nadam se da ćeš se složiti, ukoliko bi svi narodi prihvatili samo jednog Boga kao vrhovnog arhitektu sveta, sukobi između njih bi prestali. Slažeš li se, dakle, da bez toga nema ni novog svetskog poretka?

- Ne znam. Nisam o tome razmišljao.

- Dosad nisi, a sada razmišljaj. E, vidiš, sva istorijska iskustva i sva istraživanja pokazuju da upravo ta šaka primitivaca i divljaka neće prihvatiti jednu takvu ideju, a to znači da će se novi svetski poredak soplesti na prvom koraku. Razumeš li sada?

- Možda. Donekle.

- Da li sada shvataš kakva ti se prilika pruža. Koz sudbinu tih 160 hiljada muslimanki svetu treba da objasniš ko su ti Srbi. Svet mora da shvati kakav

je to narod. Mora da uvidi kakv a nam opasnost preti. Ljudski rod treba da zna da ga ti Srbi vuku ka degradaciji, unazad, u tamu minulih vekova... Hajde živeli, staro momče.

- Živeli - odgovori Majkl.

Drži u ruci čašu viskija i gleda u nju.

Možda je Robi u pravu. Možda još o tom ratu na Balkanu nije sve rečeno. Još nije objašnjeno ko su ti ljudi koji osvojiše pola Hrvatske i gotovo čitavu Bosnu i Hercegovinu? «ako svet ranije nije obratio pažnju na njih? A što je najzanimljivije: kako je moguće da su toliko vekova, kao takvi, opstali u srcu Evrope, kako na njih najstarija civilizacija uopšte nije uticala. Amerika je uspela i Indijance da civilizuje, a Evropa Srbe nije. Jeste to izazov, Majkl. Jeste. U pravu je

Robi. Ako to objasniš „Pulicerova" ti je u rukama. Čudno je, samo, kako se niko od svih reportera koji su se tamo sjatili nije na taj način pozabavio ratom u Jugoslaviji. A možda i jeste? Silovati 160 hiljada žena! To znači da je gotovo svaki vojnik, svaki oficir silovao, razmišljao je.

Odlučio se.

- Kad krećem?

- Takvog te volim, staro momče - udari ga Robert po ramenu. Sutra, stari moj, sutra! Sve ti je obezbeđeno. Sutra imaš let za Rim. Zamisli, drevni Rim. Kako bih ja još jednom tamo rado otputovao. Odatle ćeš u Zagreb i javićeš se našem čoveku. Za dalje je on zadužen. Dobićeš sve što ti treba: helikopter, specijalno vozilo, sve. Ponesi ovu fotografiju. Zamisli, ako pronadeš neku od njih. Ovu sliku su ljudi upamtili, to bi imalo poseban efekat.

- Dobro. Dogovorili smo se. Oдох da se spremim.

- Zajedno ćemo do izlaza. Treba da se nađem sa nekim ljudima.

Zajedno su izašli iz kancelarije. Rita ga opet čežnjivo pogleda.

- Ništa od moje večere?

- Najbolju curu na svetu izvodim čim se vratim iz Evrope - odgovori uz osmeh.

- Majkl - dobaci ona dok su izlazili iz njene kancelarije, čuvajte se. Umrla bih kad bi vam se tamo nešto desilo.

- Ne brini - odgovori. Bivao sam i na opasnijim mestima.

- Ovo je nešto drugo, Majkl. To su divljaci. Sve bi te Srbe trebalo...

Mahnu joj rukom, pa izađe za Robertom.

- Tako, stari moj - kaže mu Robi dok se voze liftom. Ovo je prava prilika da pokažeš da još nisi otpisan. Još se mi ne damo.

Majkl je ćutao. Odjednom, pade mu na pamet da je čitav ovaj plan Robi smislio da bi njemu pomogao, da bi ga ohrabrio i izvukao iz rezignacije zbog neuspeha knjige o Kurdima. Zna on da mu je Robi, bez obzira na povremene nesporazume, jedan od retkih pravih prijatelja.

Kad izadoše na ulicu, Robi reče:

- Jesi li doručkovao?

- Nisam. A nisam ni gladan.

- Hajdemo preko u park. Da malo prošetamo i pojedemo po jedan hamburger kao nekad.

Majkl se začudi. Malopre je rekao da žuri, a sada mu se šeta. Ako već hoće, praviće mu društvo. I onako ima dovoljno vremena.

Robert kupi dva hamburgera, pa udoše u park. Sneg je još provejavao. Sreću samo po nekog prolaznika. Ćuteći šetaju i jedu.

- Slušaj, Majkl - progovori Robert. Nisam te slučajno zvao u park. Moram da ti kažem nešto što gore nisam smeo. Nikada nisam siguran ko me sve prisluškuje.

- Zašto bi te prisluškivali?

- Ostaćeš večita poštenjačina - nasmeja se Robert. Ti umeš da pišeš, ja to ne umem, ali neke druge stvari bolje znam.

- Nisam o tome nikada razmišljao.

- Znam. Takav si čovek. Jebe se tebi ako te i prisluškuju. Nego, slušaj me pažljivo. Ovde mogu da ti kažem dva osnovna razloga tvog odlaska u tu bivšu Jugoslaviju. Prvi je sil ovanje muslimanki. Otuda dolaze samo suve informacije. U ovom trenutku tamo su pet novinara „Posta“ koji, kao i izveštači drugih kuća, šalju samo gole vesti. Nigde priče o čoveku, a ti

znaš da bez ljudskih priča nema ni novina. S tvojim reportažama o sudbinama konkretnih ličnosti, s imenom i prezimenom - raznećemo konkurenciju.

- Pa što si slao nesposobne? - upita Majkl.

- Nisam ih ja slao.

Majkl ga opet pogleda iznenađeno.

- Jesi li ti još glavni urednik?

- Jesam, ali za neke stvari nisam, niti će bilo koji glavni urednik to biti.

Za neke me stvari ništa i ne pitaju, samo mi naredi. Tako su mi naredili i koga treba tamo da pošaljem. Čak nisam siguran ni ko je o tome odlučivao. Ni gazda, izgleda, o svemu sam ne odlučuje. No, da nastavim priču. Ti ćeš u tvom stilu o tim silovanjima napisati jednu seriju reportaža. To je, kažem ti, i pokriće za putovanje, a ono zbog čega te šaljem je mnogo značajnije. Osim tebe ne postoji niko kome bih to smeo da poverim, a ti, kada sve čuješ, možeš da odustaneš. Znaš da se neću ljutiti.

- Pričaj, čoveče, što okolišaš - reče nestrpljivo Majkl.

Robert malo zastade, proguta poslednji zalogaj hamburgera, i baci papir u korpu.

- Sećaš li se da je nedavno Buš na konferenciji za štampu u Beloj kući izjavio da Srbi ugrožavaju nacionalnu bezbednost Amerike?

- Sećam se. Od kada je izgubio izbore samo priča gluposti. Očito ne može da izdrži poraz.

- E, vidiš, i ja sam, kao i ti, mislio da mu se omaklo pa da je odvalio glupost. Međutim, po svemu sudeći nije baš tako.

Majkl počeo da se smeje.

- Nemoj Robi, molim te. Nisi valjda počeo da čitaš naučno-fantastične romane. Ta priča o tajnom oružju Nikole Tesle je glupost.

- Polako Majkl. Saslušaj me. Ja nisam rekao da je reč o tajnom oružju koje Srbi poseduju, mada ne bih isključio ni tu mogućnosg. Ti znaš da je Tesla bio Srbin, a znaš i da su mnogi njegovi pronalasci tajna i za današnju nauku. Ne bih se, dakle, čudio da je i o tome reč, ali hoću da ti kažem da ja ne znam o čemu se radi. Jedino što pouzdano znam, jeste da Buš nije lupio glupost. Njemu se samo omaklo da to kaže. Posle se ugrizao za jezik, ali mu je bilo kasno. To je otišlo u svet, a to je jedna od najvećih tajni u ovom trenutku. I pored svih svojih veza nisam uspeo da saznam o čemu se radi. Da bi ti bilo jasnije o kakvoj je tajni reč, reći ću ti da ni moji izvori u Pentagonu i Stejt departmentu ne znaju na šta je predsednik mislio.

Majkl ga pažljivo sluša. Sada mu već sve to ne izgleda smešno.

- A tvoje masonske veze? Što one kažu? Pobogu, ti si petnaesti stepen.

- Dvadeseti, Majkl. Dvadeseti. Svi su do tog stepena zbunjeni. Možda tajnu znaju samo Članovi 33. stepena, ili nekog još višeg za koji i ja ne znam da postoji. Pitam te sada da li mi veruješ da Buš nije lupio glupost?

- Po svemu sudeći. Zbunjen sam.

- Zbunjen sam i ja. U životu ničim nisam bio toliko zbunjen kao ovim. Izgleda suludo da jedan narod iz daleke Evrope, i to mali narod, ima ih jedva desetak miliona, može da ugrožava nacionalnu bezbednost najmoćnije zemlje na planeti. Suludo jeste, ali sam siguran da ima nešto. Drugome, rekao sam ti, ovo ne bih smeo ni da kažem, niti bi bilo ko od reportera to mogao da obavi. Za tebe znam da možeš. Ako postoji ikakva mogućnost da se to sazna, ti ćeš saznati. Ukoliko ništa ne saznaš, imaćemo sjajnu seriju reportaža. Kao što ti rekoh, sada možeš da odustaneš. Neću se ljutiti. Znam čemu te izlažem. Može se lako desiti da se ne vratiš. A ti sada razmisli.

Začutao je. Čutao je i Majkl

- I još da ti kažem - ponovo će Robert, ukoliko otkriješ o čemu je reč, afera Votergejt će biti samo dečija priča.

- Ti, ipak, nešto znaš, Robi - reče Majkl.

- Ne. «unem ti se da ne znam.

- Onda bar naslućuješ.

- Ne, ni to. Ne bi to bila tolika tajna da nije od neprocenjivog značaja. Odmah da ti kažem, ne verujem mnogo establišmentu. Bojim se da oni ni o sebi ne odlučuju, a kamoli o državi.

Majkl je zamišljeno gledao ispred sebe. Mnoge novinarske izazove je prihvatio, stekao slavu širom Amerike, ali nikada čudniji, a oseća i opasniji, pa odluči da Robija ne drži u neizvesnosti.

- U redu je - reče. Sutra, letim u Rim.

- Znači, prihvataš?

- Nemoj mi samo reći da si iznenađen. Unapred si znao da ću prihvatiti.

- Znao sam. Dostaviću ti večeras imena ljudi kojima možeš u Beogradu i u drugim mestima da se javiš. Naravno, to i ne treba da ti kažem, ne smeju da znaju zbog čega si tamo. A daću ti i imena ljudi kojih treba da se čuvaš. Ima ih i među oficirima Unprofora kao i među članovima raznih misija. Ni mnogi novinari nisu čisti. Jasno ti je da tamo sve vrví od obaveštajaca. Takođe, u toj nedodžiji skupio se i čitav belosvetski ološ, od trgovaca oružjem do raznih avanturista, pasa rata, sadista i drugih perverznojaka.

- Iskreno da ti kažem o tamošnjim događanjima, do sada, i nisam nešto više razmišljao.

- Pripremio sam ti i neke osnovne podatke o bivšoj Jugoslaviji. Siguran sam da dosta toga znaš, ali ti neće smetati da se podsetiš.

- Pa ti si, lisico stara - nasmeja se Majkl, sve pripremio, a tobož me pitaš hoću li da odustanem.

- Majkl, kunem ti se, neću se ljutiti ako se i iz Rima vratiš, ili ukoliko odustaneš i kad stigneš tamo. Veruj mi, isuviše je opasno.

Majkl se i dalje smeja.

- Matori pokvarenjak.

Robert se, takođe nasmeja.

- Da ti kažem još nešto. Znam da te je ovo sa poslednjom knjigom mnogo pogodilo.

- Ne podsećaj me na to, molim te.

- Polako, budalo matora. Umrećeš, a ništa nećeš naučiti. Ti si sigurno ubeđen da ti je knjiga loša?

- Ne, nego sam neshvaćeni genije - procedi Majkl kroz zube.

- Ipak te pogodilo više nego što sam i mislio. Kako ništa ne shvataš? Kurdi su jedno vreme Beloj kući bili dragoceni za sređivanje nekih računa sa Turskom, Irakom, Iranom i čitavim tim delom sveta. Zato su onoliku podršku i dobili. Zbog toga sam te tamo i poslao. Sada su se stvari promenile. Sada našoj vladi ^rdi ne samo da više nisu potrebni, nego su počeli i da smetaju, a ti napisao knjigu u kojoj slučaj ^rda dižeš na nivo svetskog problema. Ne shvataš da ^rdi sada ugrožavaju američke strateške interese u tom regionu sveta, a prvenstveno kod najvažnijeg tamošnjeg saveznika Turske.

- Time me nećeš utešiti. Moju knjigu niko neće.

- Niko neće o njoj ništa napisati. Stigao je signal da se knjiga bojkotuje, da se zaboravi. Ona nije ni izašla! Razumeš li?

- O čemu to pričaš? - upita Majkl.

- Razumeš li ti šta ja govorim? Tvoja knjiga o brdima nije izašla.

Majkl je polako shvatao. Osetio je olakšanje. Ne samo što nije za staro gvožđe, već je postao isuviše opasan za američke moćnike.

Tog trenutka se nečega seti.

- Čekaj, Robi - reče, ako je knjiga o brdima morala da ostane u magacinu, kako misliš da objaviš ovo o Srbima?

- To je moja briga. Zbog knjige o Kurdima se nikom ne isplati da rizikuje. Ne može mnogo da se dobije, a može mnogo da se izgubi. Ovo je nešto drugo. Sve smo se dogovorili... Sad zaista moram da idem. Dobićeš večeras avionske karte, novac i podatke koje sam ti obećao... Ostani malo iza mene,

za svaki slučaj.

Majkl je još nekoliko minuta šetao parkom prilično ošamućen Robertovom pričom. Sve što je čuo ličilo mu je na fantastiku, ali pošto dobro poznaje Roberta, siguran je da se iza toga nešto krije.

Izađe iz parka i krenu prema svom automobilu.

Razmišljao je o Šenon. Neće nimalo biti oduševljena ovim putovanjem. Zbog njegovih čestih pa i višemesečnih putovanja po svetu nisu stigli da se venčaju. Sve dok on ovako živi, besmisleno je opterećivati se brakom, mislio je.

Čim stiže u stan pozva je. Upravo se spremala da sa univerziteta pođe kući. too što je i očekivao, vest o njegovom putu u Evropu dočeka ćutanjem.

- Ljutiš se?

- Šta mi vredi? To je tvoj život.

- Hoćemo li da se vidimo pre nego što odem?

- Ako hoćeš, dođi. Ja krećem kući. Pozvala sam Džejn na večeru, ne bih sada da joj otkazujem. Usamljena je.

- Kada da dođem?

- Možeš odmah. Džejn je pre pet godina nekoliko meseci provela, baš u toj Bosni. Možda može da te uputi na neke ljude.

Odluči da pripreme za put odloži za uveče i odmah krenu kod Šenon. Po glasu je osenio da joj je njegovo putovanje izuzetno teško palo. Moraće nekako da je umiri i obeća da neće dugo trajati.

Šenon nije bila od onih žena koja svoje nezadovoljstvo izražava kroz ljutnju i bes. Samo je on mogao da oseti promene u njenom raspoloženju.

Po njenim kao nebo plavim očima lako je zaključio koliko je nesrećna što odlazi. Poljubila ga je na vratima. Dodir njenih usana i plave kose koja ga pomilova po obrazu podseti ga da bi bilo krajnje vreme da se skrasi u Njujorku i počne normalni život. Još jednom sebi obeća da će se posle ovog putovanja venčati sa njom.

- Znaš, ovo mi je značajno - pokuša on da se pravda pošto se pozdraviše.

- Ne pravdaj se, Majkl. Znam da moraš, inače to ne bi bio ti.

- Nemoj da se plašiš. Biće sve O.K.

- Tamo je rat, Majkl. Najprljaviji za koji se zna. Naravno da se plašim... Ti Srbi... Ne znam. Kao da nisu ljudi.

- To je užas - upade Džejn. - A ja sam tako lepe dane provela u Sarajevu.

Dubrovniku... Ne shvatam šta se to tamo događa.

- Zbog toga i idem - reče Majkl. Robi traži da razgolitim do kraja te Srbe, da svetu pokažem kakvo je to satansko seme. Možeš li da zamisliš, Džejn, oni su, danas je objavljeno, silovali 160 hiljada muslimanki.

- Gospode - zavapi Džejn. Pa to je... to je ludački. To su zaista đavoli.

Majkl se seti fotografije koju mu je dao Robert.

- Pogledajte ovu fotografiju. Gledajte ovo unezvereno lice ove jadnice. Šta su im te zveri radile. Sve su silovane.

Šenon i Džejn sa zgražavanjem gledaju fotografiju.

- Odakle... odakle ti ovo? - upita Džejn.

- Dao mi je Robi da pronađem neku od njih, ako budem mogao.

- Pa... pa - poče da muca Džejn. Pa, ovo je Ena! Gospode! To je ona!

- «o ti je ta? - pita Majkl.

- Ova ovde. Moja prijateljica iz Sarajeva. Ena. Ena Fazlić. Znala sam joj i muža. Ona je profesor engleskog, a on inženjer. Bože, kakvi divni ljudi. «ući sam kod njih odlazila. Gospode, na šta liči! Oni su stvarno zveri. Njih treba uništiti.

2

Hladno i tmurno beogradsko popodne. Jedna žena laktovima naslonjena na ogradu starog Savskog mosta gleda u reku. Povremeni jaki udari košave mrse joj dugu, kao ugljen crnu kosu koja pada preko izanđalog zimskog kaputa, gotovo do pasa.

Posle desetak minuta, ispustivši torbicu, prebacujući uz mnogo napora prvo jednu pa drugu nogu, prevali se preko ograde. Stade na uzani ivičnjak, pridržavajući se obema rukama za ogradu i ponovo se zagleda u mutnu reku.

Nije čula škripu kočnica automobila iza sebe. Nije videla ni dva mlada čoveka kako iz njega istrčavaju. Podigla je glavu, tek kad su je njihove snažne ruke dohvatile za mišice. U njenim crnim očima njih dvojica su videla patnju i strah. Tanke, crne obrve su joj se skupile, a nežno lice izobličilo u bolnom grču. Potom je zatvorila oči. Usnice su joj se stegle, a ona se svom snagom trgla pokušavajući da im se iščupa iz ruku.

- Nemoj, sestro. Nemoj - prošaputa jedan.

- Diži je da je prebacimo preko ograde - reče drugi.

Dok su je podizali ona je ne otvarajući oči i dalje pokušavala da im se otrgne iz ruku. Dižući je, mladići primetiše da je trudna.

Na mostu se, već stvori gužva. Sa obe strane zaustavljali su se automobili a ljudi su izlazili da vide šta se događa. Jedan, takođe mlađi čovek, pritrča da im pomogne, jer se ona čvrsto držala za ogradu.

Odjednom, telo joj se trže, zgrči, ona podiže glavu, a na licu joj se primeti užasan bol.

Na zaprepašćenje grupe ljudi koja se okolo skupila pesnicama pođe da se udara u stomak.

- Nećeš, satano! - vrištala je.

- Gospode, pa ona se porađa! - uzviknu neka žena.

Ona dvojica što su je držala pogledaše se. Jedan je uze u naručje.

- Otvaraj zadnja vrata! - viknu.

Drugi otrča prema kolima i otvori vrata. Dok ju je mladić nosio u naručju, ona se sve vreme udarala pesnicama u stomak.

- Nećeš! Nećeš, satano. Nećeš! - vrištala je.

Čovek je smesti na zadnje sedište.

- Sedi pored nje - reče onom drugom. Drži je da ne iskoči.

- Držite tašnu! - viknu neko.

Onaj za volanom baci tašnu na sedište, okrenu automobil preko tramvajskih šina pritiskajući sirenu i krenu prema starom delu grada.

Žena se vrišteći i dalje udarala pesnicama u stomak. Čovek koji je seo pozadi pored nje uhvati je za ruke.

- Smiri se, sestro - govorio joj je. Smiri se. Evo, brzo ćemo stići, nije daleko. Samo se smiri!

Lice joj se iskrivilo od bola, a u očima se video paničan strah.

Bila je svesna da ne sme da ga pusti da izađe iz njene utrobe. Mora ga ugušiti u sopstvenom telu i umreti zajedno sa njim. Sprečili su je da skoči u Savu, a ona mora sprečiti njega da izađe na svet.

- Nećeš - ponavljala je. Nećeš. Udaviću te!

Čitavo telo joj je kidao bol. Postajao je samo taj bol i svest da će ubiti i njega i sebe. Noge više nije mogla da pomeri. Čitav donji deo tela od grča se potpuno ukočilo.

Dok sirena neprestano urla, oseća da je snaga napušta. Tamne mrlje joj igraju pred očima, stapaju se jedna u drugu, šire, povećavaju sve dok potpuno ne utonu u mrak.

Tonula je dugo, dugo...

...Možda su i nju bacili u onu jamu kod Gacka, u Koritima, pored puta. Otac je, seća se, vodio nju i brata da im pokaže tu jamu.

- Maleni moji, dole su svi naši: deda, baba, stričevi, tetke... Sve su ih dole bacili.

- A kako si ti izašao, tata?

- Mene nisu bacili.

- Kako si im pobegao ?

- Nisam im pobegao, maleni moji. Nisam bio kod kuće kada su oni došli.

Poslala me majka kod tetke Borke.

- A koliko si imao godina, tata?

- Sedam, Malena moja. Kao ti sada.

- A zašto su ih bacili u jamu?

- Hoće trag da nam zatru. Dok god mi postojimo, oni neće moći da zaborave da su jednom izdali.

- Ne razumem, tata.

- Ni ja ništa ne znam šta ti to pričaš, tata - kaže Bata.

- Jednog dana ćete razumeti. Mali ste još. Važno je da znate za ovo mesto. Da znate da su svi naši dole. Da to ne zaboravite.

Ne vidi ni oca ni brata, ali ih čuje. Mora da su gore iznad jame, a ona se sigurno okliznula i pala dole u mrak.

Strašan je mrak u jami.

- Tata! Tata, ne daj me - više s dna jame.

- Ne boj se, Malena - čuje mu glas. Nikom te nikada neću dati.

- Bacili su me u jamu, tata! Mračno je, tata! Ne daj me!

- Ne boj se, Malena. Ne boj se...

- Molim te, tata, ne ostavljaj me. Ovde je mračno, tata!... Tata!

Ne čuje ga više. Muk je.

- Tata. Ja sam tvoja devojčica! Zašto me ostavljaš ?

Nema tate. Samo muk i mrak. Strah je. Užasno je strah. Nikada takav strah nije osećala.

Kroz mrak nazire neke ljude. Puno ih je. čudno je gledaju.

- Ko ste vi - upita preplašeno.

- Mi smo tvoji. Iz jame.

Ne poznaje nikog, ali kao da ih je negde viđala, Jedan liči na oca, isti on.

- Što me tako gledate - pita ih.

Oni ćute.

- Vi me mrzite. Zašto me mrzite?

- Ti si njihova. Ti nisi naša - kaže onaj što liči na oca.

Hladnoća joj u duši. Strah od njihovih pogleda cepa joj utrobu.

Boli je. Gde je otac? Kako je mogao da je ostavi?

- Tata! Ne daj me, tata!

Njihovi pogledi postaju još ledeniji, a mržnja još jača.

- Šta sam vam uradila? Što me mrzite?

- Znaš ti dobro - kaže jedan ledeni glas.
- Ne znam. Ništa nisam uradila - kaže ona.
- Đavolu si dušu dala.
- Nisam! Nisam! Tata! Gde si, tata!
- Uzalud ga zoveš. Neće doći. On nikada neće doći.
- Hoće. Doći će. Ja sam njegova devojčica!
- Predala si se đavolu. Sada je đavo u tebi. Beži od nas. Ne pogani nam kosti.

Prilaze joj, a mržnja im u očima sve veća. Ona bi nekuda pobegla, ali ne može, nema snage. Oni je opkoljavaju, primiču se sve bliže. Prozirni su nekako. Samo su senke, a opet su tu, kao stvarni...

Možda je i ona samo senka. Možda je i ona mrtva. Možda je ovo carstvo mrtvih.

Pa ona je i želela da umre. Ne može da se seti zašto, ali zna da je želela. Želela je, a sada ju je strah.

Svi su u belom. Do sada nije videla da su te senke bele. Možda su mrtvi u belom, zato što su u mraku. Da bi se videli.

Gledaju je odozgo. Učini joj se da na jednom licu vidi osmeh.

- Dobro je. kriza je prošla - kaže jedan od tih likova.

- Znaš li gde si? - pita drugi.

- Ne - jedva prošaputa.

- Na klinici si. Nema više opasnosti.

Otkud na klinici? Šta ona radi na klinici?

- I beba je dobro - reče onaj lik opet. Muško je. Beba? O kakvoj to bebi on govori? Pa, ona je devojčica, otkud beba?

- Ima tri i šesto - kaže opet onaj lik.

Napreže se da razume o čemu govori. Polako se priseća. Nije bila u Koritima kod Gacka, već u Beogradu, na mostu. Htela je da skoči u Savu. Tada su naišli strašni bolovi. Neki ljudi su je uhvatili za ruke.

Sa užasom shvati šta se dogodilo.

- Morali smo da uradimo carski rez - čuje. Mišići su vam bili potpuno ukočeni. Drugačije nije moglo.

Pa, ono je uspelo da izađe! Uspelo je!

- Ne! - vrisnu iz sveg glasa.

- Smirite se - kaže lik u belom i pomilova je po kosi. Sada je sve u redu, dajem vam reč.

- Ne! - opet zavrišta. Ne dajte! To ne sme da izađe! Ne dajte!

- Smirite se, molim vas.

- Ne! Ne dajte! Ne dajte! To je zlo seme! Ne dajte!

- Držite je - Čuje dok polako ponovo propada u mrak.

3

- Ne sviđa mi se što ideš tamo, Majkl - kaže Šenon dok se pozdravljaju na aerodromu.

- Ne brini, draga, nije mi prvi put da obilazim ratišta.

- Ovo je nešto drugo. Sada se stvarno plašim. I sam znaš da ni u jednom ratu nije toliko novinara poginulo. Ti Srbi su divlji narod.

Majkl se nasmeja.

- Preživću i njih. Javiću ti se čim budem mogao.

Prvi put joj se ovlažiše oči, a toliko puta ga je ispraćala na razna putovanja. Sa setom se odvoji od nje i pođe prema pasoškoj kontroli.

Službenik na izlazu ga prepozna.

- Kuda sada, gospodine Mišel?

- U Jugoslaviju.

Službenik zavrte glavom.

- Ne bih rado bio na vašem mestu, ali ću čitati vaše reportaže. Čuvajte se. Ne znam šta ovi naši čekaju, što to jednom ne završe po kratkom postupku?

- Na to ne bih umeo da odgovorim. Doviđenja.

- Želim vam sreću, gospodine Mišel. Tamo će vam trebati.

Okrenu se i mahnu rukom Šenon, pa uđe u čekaonicu.

Osećao se čudno.

Pošto zauze mesto u avionu, oseti umor. Mislio je da odmah pregleda papire, koje mu je Robi pripremio, ali odluči da prvo malo odspava. Let će dugo trajati, ima vremena.

Čovek do njega radoznalo ga je gledao. Sigurno ga je prepoznao, pa bi hteo da zapodene razgovor. Majklu nije bilo do toga.

Džambo-džet zarula pistom pa se vinu u tamno nebo iznad Njujorka.

Brujanje motora ga brzo uspava.

Probudila ga je jaka svetlost. Noć je brzo prošla, jer su leteli prema istoku.

Saputnik do njega je spavao. Bi mu drago. Neće morati da vodi neki dosadan razgovor. Stjuardesa donese kafu. Prijala mu je. Brzo se rasani.

Izvadi papire koje su pripremili u „Postu“.

Prvi papir je bila neka mapa. Piše: Bivša Jugoslavija. Tri grada zaokružena: Zagreb, Sarajevo i Beograd. Znači, Srbi su na istoku, muslimani u sredini a Hrvati na zapadu.

Iz sledećeg papira sazna da je sada, već bivša Jugoslavija stvorena posle prvog svetskog rata 1918. godine. A on je verovao da postoji ko zna od kada. Tu je i sastav stanovništva prema popisu iz 1981. godine. Jasno je da su Srbi daleko najbrojniji, ima ih koliko i svih ostalih zajedno. Sada mu je malo jasnije zašto Hrvati i muslimani ne uspevaju da im se odupru.

Piše još da je do raspada Jugoslavije došlo zbog demokratskih protesta na zapadu zemlje među Slovencima i Hrvatima kao i velikosrpskog hegemonizma i boljševizma i zbog toga su se Srbi opirali demokratizaciji. Zato je došlo i do rata. Srbi su prvo napali Sloveniju, ali su bili primorani da se povuku. Posle toga su napali Hrvatsku. Velikosrpski hegemonisti okupirali su jednu njenu četvrtinu. Labav mir održavaju snage Ujedinjenih nacija. Tu je i karta sa ucrtanim okupiranim teritorijama Hrvatske.

Posle Hrvatske, čita dalje, Srbi su napali i okupirali dve trećine Bosne i Hercegovine. Hrvatska i Bosna i Hercegovina su međunarodno priznate zemlje i članice Ujedinjenih nacija.

Dalje piše da su se u osvajačkim pohodima na ove dve nezavisne države udružili srpski boljševici i četnici. O četnicima treba znati, piše, da su tokom drugog svetskog rata pokušali da uguše komunističku revoluciju u Jugoslaviji, ali nisu uspeali.

Bože, kako Evropa sve to dozvoljava, pomisli Majkl. Zar stari kontinent nema snage da se tom zlu suprotstavi?

Srbi su, piše, otvorili veliki broj logora za muslimane, i Hrvate. Logora ima i u Srbiji. Broj ubijenih i umrlih u logorima se ne zna. U nekim mestima Srbi drže muslimane u pravom getu, pa ima, čak, i pojava kanibalizma. Takođe, ima i indicija da je među silovanima mnogo devojčica i dečaka.

Majkla podiže jeza. Gde on to ide!? Afrika je, izgleda, civilizovanija od

njih.

Piše još i to da je oko dva miliona muslimana izbeglo iz okupiranih krajeva pred najezdom srpskih četnika i boljševika, da su mnogi gradovi potpuno uništeni a sela spaljena. Mnoga naselja su, čak, preorana buldožerima kako bi se tragovi prikrili. Jedan od najtežih zločina su klanja i masakriranja muslimana i Hrvata. Broj masakriranih, piše, verovatno se nikada neće saznati. Na kraju, Robert je rukom dopisao: „Staro momče, srećno... ČEKA TE 'PULICEROVA'".

Bio je tu i jedan manji koverat.

Seti se šta mu je Robi rekao. Tu su verovatno imena.

Na prvom papiru bio je spisak ljudi koji će ga sigurno držati na oku. Na kraju je pisalo: „Ovaj papir uništi pre ulaska u Jugoslaviju. Na aerodromu u Zagrebu čekaće te čovek. On će te prepoznati čuvaj ga se ”.

Trudio se da što više imena upamti. Iz iskustva je znao da to uvek može da bude korisno.

Kad se umori, stavi papir u džep. Let će dugo trajati, imaće vremena da još neko ime upamti. Nije u stanju da se skoncentriše, jer mu se misli sve vreme vraćaju na razgovor sa Robijem. Toliko ga je Robi iznenadio ovim zadatkom, toliko ga je iznenadio i objašnjenjem zašto je njegova knjiga o brdima ostala u magacinu. Čak i sada, kada mu se sve u glavi malo sleglo, oseća da je jedno sa drugim vezano.

Prvi put mu se javlja sumnja da li novi svetski poredak svetu treba i da donese blagostanje. Njegovi proklamovani principi su mu se dopali, jer, pre svega, čitavom svetu treba da donesu mir, saradnju, demokratiju. Sada ima osećaj da sve to ima i neko njemu još skriveno naličje. Po svemu sudeći on sa knjigom o brdima, je jedna od prvih žrtava tog nevidljivog naličja.

Posle Robijevog objašnjenja nešto je shvatio. Očito je da velikima mali narodi služe za jednokratnu upotrebu, kao papirna maramica. Da se možda i ta buduća svetska vlada, koja u novom svetskom poretku treba da se formira, ne bude ponašala na isti način, jer tu vladu sigurno neće sačinjavati mali, siromašni narodi, već moćne države i kapital.

Shvati da mu u stvari nije jasno kuda posle raspada Sovjetskog Saveza čovšćanstvo ide. Nije li sada u svetlu narušena prirodna ravnoteža? Neće li zbog nedostatka suprotnosti čovečanstvo krenuti putem degradacije kao svojevremeno rimska imperija?

Ne ponavlja li se možda istorija čovečanstva?

Rim je toliko vekova vladao svetom, ali je sam sebe uništio.

Hoće li se ponoviti sudbina Rima? Razvrat, orgije, satanizam, korupcija, farisejstvo, sofizam...

Hoće li svetska vlada zameniti rimske imperatore i pape i kao i oni izgubiti osećaj za pravdu, istinu, moral, zakonitost...?

Hoće li se ponovo pojaviti varvari?

Ko će biti novi Rim? Hoće li to biti Amerika i njen kapital? tokvu će ulogu imati Vatikan, masoni, iluminati, Jevreji...? Ili će ih možda interes ujediniti, a to je opet isto.

Novi Rim će rušiti novi varvari.

Ko će biti novi varvari? Arapi, Azijati Žute rase, Crnci...?

Samo, razlika je ogromna. Varvari su u ono doba mačem rušili rimsku imperiju, a novi varvari će možda novi svetski poredak i njegovu vladu, novi Rim, rušiti atomskim bombama.

Hoće li posle toga opet nastupiti novi, mračni srednji vek? Hoće li se tada pojaviti novi Isus sa novom religijom koja bi čovečanstvu dala nadu?

Mnogo se dilema pred Majklom otvorilo posle razgovora sa Robijem. Čini mu se, da mu, ipak, nije sve rekao. «ao da mu je nešto prikrio. Imao je utisak kao da ga je nešto što zna ili što naslućuje jako uplašilo.

Pita se da ga Robert nije precenio. Da li će tamo moći da otkrije ono što on uprkos svim svojim vezama nije mogao u Americi?

Zatvori oči. Pokušava da zaspi, ali ne može. Otvori „Post“.

Pažnju mu privuče izveštaj iz bivše Jugoslavije s fotografijom čoveka krvoločnog izgleda sa tamnim naočarima i automatom na grudima. Pored njega još jedan nešto nežnijeg izgleda, takođe sa mašinkom. I od fotografije čoveku se koža naježi, a tek kako izgledaju uživo. Dugo gleda fotografiju ispod koje piše da su to pripadnici srpske milicije u Bosni.

- Izgleda da vam je tu nešto čudno, gospodine Mišel?

Nije primetio da se čovek do njega probudio. Pogleda ga bezvoljno. Navikao je da ga ljudi prepoznaju. Nekada mu je to godilo, ali u poslednje vreme sve više mu smeta.

- Čudno mi je, gospodine. Kako je sve to što se tamo događa moguće?

- Pa, gospodine Mišel, kad već letite u Rim, pođite malo i tamo. Možda ćete razumeti. Čovek kome se veruje, kao što ste vi, mogao bi mnogo šta da

objasni.

- Tamo sam i krenuo, ali, ipak nisam siguran da ću sve to razumeti.
- Čovek kao što ste vi razumeće. Naravno, ako se potrudite.

Tek sada bolje osmotri putnika do sebe. Nosio je kratku, negovanu bradu, imao produhovljeno lice i tople, plemenite oči. Mišel se ponosio svojom sposobnošću da po izgledu proceni čoveka. Ovaj je, očigledno, intelektualac plemenite duše.

- Mislite da je moguće razumeti ovakve ljude - pokaza na fotografiju. Pitam se kako svet do sada ništa nije znao o tim Srbima? Kako je narod, kome je zločin u genima, uspevao da se prikriva?

- Ko zna, gospodine Mišel. Možda ćete baš vi to objasniti. A da li je vama na toj fotografiji čudno još nešto, osim izgleda tih ljudi?

- Ne znam na šta mislite? Šta bi drugo moglo da bude čudno?

- Pogledajte ovaj znak na kapi i kod ovog drugog na ruci.

- Ne razumem. Šta tu nije u redu?

- Mnogo šta, gospodine Mišel. Zna li čiji je ovo grb?

- Valjda srpskih četnika.

- U koji kraj Jugoslavije idete, gospodine Mišel?

- Prvo u Zagreb.

- Lepo. Baš lepo. Ovaj znak videćete čim izađete iz aviona na svakoj uniformi u Zagrebu.

- Moram da priznam, gospodine, da vas ne razumem.

- Nadam se da ćete razumeti kad tamo stignete. Ovo, gospodine Mišel, nije srpski, već hrvatski grb.

Majkl se zagleda u čoveka. Nije siguran da ga baš dobro shvata. Otkuda hrvatski grb na srpskoj četničkoj kapi?

- Mislite li da su se prurušili?

- Ne. Ne mislim to. Mislim da ti ljudi ni slučajno nisu Srbi nego Hrvati.

- Ali, gospodine, to je nemoguće. Takva greška je nemoguća.

- Ja nisam ni rekao da je to greška - zagonetno odgovori njegov saputnik.

- Pokušavam da vas razumem, ali ne uspevam - skoro iznerviran reče

Majkl.

- Ta fotografija je namera, gospodine Mišel. Namera, a ne greška. Drago mi je što čovek kao što ste vi odlazi tamo. «onačno neko za koga sam čuo da je nepotkupljiv.

- Hvala na komplimentu. Vi hoćete da kažete kako to tamo u Jugoslaviji izgleda drugačije nego što se piše... Niste mi rekli kako se zovete...

- Dame i gospodo, slećemo na aerodrom u Rimu... Obojica saćekaše da stjuardesa izgovori uobićajeno obaveštenje, pa ćovek reće:

- Ja sam Mladenović. Srbin iz Amerike. Nadam se da ne izgledam nimalo strašno, zar ne?

Dok se budila, prvo je osetila bol koji nije dolazio od rane na stomaku, već od saznanja da je iz njene utrobe kroz tu ranu uspelo da izađe zlo seme. Đavo je iz njene utrobe uspeo da pobegne. Zbog neznanja ovi ljudi u belim mantilima su mu pomogli da izađe.

Iznad sebe je opet videla ona zabrinuta lica. Kad je potpuno otvorila oči oni se osmehnuše. Obradovali su se njenom buđenju, a ona je jedino želela da ponovo propadne u onaj mrak i da se više ne probudi.

Htela je da ih pita zašto su to uradili? Zašto su ga pustili?

Shvatila je da bi bilo uzaludno. Ništa ne bi razumeli. Oni su ubeđeni da su učinili veliko i humano delo. Pomislili bi da je luda. Bolje je da im ništa ne kaže.

- Je li vam bolje - upita čovek sa blagim osmehom na licu. Ja sam doktor Milan Vuković. Jelena ga pogleda nemo.

- Možete li da govorite?

Ćutala je. Nijedan mišić na njenom licu se nije pomerio.

- Kako se zovete, gospođo?

Zar je to uopšte važno? Zar je sada bilo šta važno? - pomisli ona.

- Kažite nešto.

I dalje je ćutala.

- Molim vas. Kažite nešto.

Buljila se u prazno tupim pogledom.

- Je li imala kakvih dokumenata kod sebe - upita doktor medicinsku sestru.

- Ne.

- Neka se sada odmori, videćemo kasnije. Ostani pored nje i zovi ako treba.

Sestra sede pored njenog kreveta.

Jelena oseti usamljenost i strah kada shvati da je doktor izašao. Čim ga je videla, osetila je da je na nekoga podseća. I njen otac je na isti način gledao na ljude, ulivao je sigurnost svima oko sebe.

... Bilo je proleće kada je sve počelo. Ona i Saša dugo su šetali posle predavanja pored Miljacke, a potom Bašćaršijom. Opojan miris ćevapa i sudžuka širio se svuda oko njih. Zanatlije su iznosile ispred dućana svoju robu dozivajući mušterije.

- Hoćemo li na ćevape? - upita je Saša.

- Pa, da znaš da sam gladna.

- Kod Asima?

- Naravno. Njegovi su najbolji.

U ćevabdžinici gužva. Čekaju da se neki sto oslobodi.

- Ovo nigde nema osim u Sarajevu - kaže Saša.

- Nigde - reče ona. Nijedan grad nema dušu kao Sarajevo. Mama je oduvek želela da živi u Srbiji. Sada sam srećna što smo ostali ovde.

- Zbog Sarajeva, ili zbog nečeg drugog? - pita je Saša uz osmeh.

- I zbog Sarajeva i zbog onog drugog.

- A šta je to drugo ?

- Ti znaš.

- Ne znam dok mi ne kažeš.

- Zbog tebe, blesavko.

- Mnogo volim kad mi kažeš blesavko.

- Stvarno si blesavko.

Sedoše za sto i poručiše ćevape u zapečenoj lepinji i kiselo mleko.

Iz ćevabdžinice krenuše niz Bašćaršiju.

- 'Ajdemo do mene. Da te upoznam sa mojima - reče ona.

- Nemoj. Nije zgodno.

- Zašto ? Moji su genijalci. časna reč, videćeš.

- Ipak, ne bih.

- Molim te. Dopašće ti se.

- Neugodno mi je. Ja sam seljak iz Hercegovine, a vi varoška porodica.

Neću umeti da se ponašam kako treba.

- Stvarno si blesavko. Idemo, i gotovo! Inače, stanujem ovde gore.

Nije mu dozvolila da se opire. Gotovo trčeći odvukla ga je do zgrade u kojoj stanuje.

Mama i tata će se radovati, pomisli. Već je na završnoj godini, a nema momka. Otac ju je često pitao da li ima koga?

Zazvoni.

Vrata otvori otac.

- Tata. Ovo je Saša, moj mladić.

Ocu se raširiše oči, izobličili lice. U deliću sekunde postade potpuno drugi čovek. Kao da je video utvaru. Jelena mu vide užasan strah u očima.

- Tata! Tata, šta ti je?! - zavrišta.

Majka je čula njen vrisak i dotrčala.

- Šta je bilo ?

- Tata! Nije mu dobro!

- Šta ti je, Mihailo - pita majka.

On i dalje stoji oduzet. Ne može ništa da odgovori.

- Je li ti pozlilo ? - opet će majka.

- Ne - odgovori.

Bledo, unezvereno lice, razrogačenih očiju, potpuno se skamenilo.

Saša, zbunjen, poče da muca.

- Ne bih ja da smetam. Izvinite, molim vas.

- Mihailo, čoveče, šta se dogodilo ? - pita uplašeno majka.

- Mama, pridrži ga da ne padne.

Njih dve ga dohvatiše pod ruku.

- Oprostite, molim vas - opet će Saša izmičući se unazad.

Jelena zaboravi na njega. Ona i majka uvedoše oca u dnevnu sobu.

Posadiše ga u fotelju.

- Hoćeš li vode - pita majka. Da zovemo hitnu pomoć?

- Ne treba - veli otac. Biće sve u redu.

Glas mu je bio čudan. Jeleni potpuno nepoznat...

- Morate popiti lek - prekide joj sećanje sestra.

U jednoj ruci je držala dve tablete, a u drugoj čašu vode.

Jelena je i ne pogleda.

- Morate popiti lek. Imali ste težak porođaj. Jedva ste preživeli.

Ona i dalje gleda u prazno.

- Molim vas. Budite dobri, popite lek.

Pošto opet ne dobi nikakav odgovor, ode.

Brzo se vrati sa doktorom Vukovićem.

- Niste nimalo dobri - reče on uz osmeh, prilazeći krevetu. Ako ne uzmete lekove nećete se oporaviti.

Jelena je i dalje ćutala.

- Vi ste još u šoku, ali proći će to. Nije to ništa, događa se. Hoćete li da vidite bebu?

Na njenom licu pojavi se užasan strah, izbezumljenost, a u očima neki